

SCI-CONF.COM.UA

**SCIENCE AND EDUCATION:
PROBLEMS, PROSPECTS
AND INNOVATIONS**

**ABSTRACTS OF III INTERNATIONAL
SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE
DECEMBER 2-4, 2020**

**KYOTO
2020**

SCIENCE AND EDUCATION: PROBLEMS, PROSPECTS AND INNOVATIONS

Abstracts of III International Scientific and Practical Conference

Kyoto, Japan

2-4 December 2020

Kyoto, Japan

2020

UDC 001.1

The 3rd International scientific and practical conference “Science and education: problems, prospects and innovations” (December 2-4, 2020) CPN Publishing Group, Kyoto, Japan. 2020. 867 p.

ISBN 978-4-9783419-5-2

The recommended citation for this publication is:

Ivanov I. Analysis of the phaunistic composition of Ukraine // Science and education: problems, prospects and innovations. Abstracts of the 3rd International scientific and practical conference. CPN Publishing Group. Kyoto, Japan. 2020. Pp. 21-27. URL: <https://sci-conf.com.ua/iii-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiya-science-and-education-problems-prospects-and-innovations-2-4-dekabrya-2020-goda-kioto-yaponiya-arhiv/>.

Editor

Komarytskyy M.L.

Ph.D. in Economics, Associate Professor

Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, Candidates and Doctors of Sciences, research workers and practitioners from Europe, Ukraine, Russia and from neighbouring countries and beyond. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern science. The collection of scientific articles is for students, postgraduate students, doctoral candidates, teachers, researchers, practitioners and people interested in the trends of modern science development.

e-mail: kyoto@sci-conf.com.ua

homepage: <https://sci-conf.com.ua>

©2020 Scientific Publishing Center “Sci-conf.com.ua” ®

©2020 CPN Publishing Group ®

©2020 Authors of the articles

58.	Жарких Т. В. ЖАНР БАЛЛАДЫ В КАМЕРНО-ВОКАЛЬНОМ ТВОРЧЕСТВЕ К. СЕН-САНСА.	334
59.	Иванко В. В. К ВОПРОСУ ИЗУЧЕНИЯ ФИЛЬТРАЦИИ В КУРСЕ ФИЗИКИ.	337
60.	Интымакова Л. Г., Дудникова Е. Е., Стародубцева З. Г. ПСИХОЛОГИЧЕСКОЕ ВРЕМЯ ЛИЧНОСТИ В КОНТЕКСТЕ ТРАНСФОРМАЦИЙ ИНТЕРПРЕТАЦИИ ПРОШЛОГО И БУДУЩЕГО.	339
61.	Калиберда Н. В. ФЕМИНИСТСКАЯ ЛИТЕРАТУРНАЯ КРИТИКА О ПРОБЛЕМАХ ГЕНДЕРНОГО НЕРАВЕНСТВА.	345
62.	Карасюк Г. О. ОПЕРАЦІЙНЕ УПРАВЛІННЯ І ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ЦЕНТРІВ КІБЕРБЕЗПЕКИ.	355
63.	Каспрук Н. М., Марко В. В., Самотуга В. О. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ В МЕДИЧНОМУ ВНЗ.	361
64.	Катеринчук К. В., Соколовська І. І. ПРИНЦИПИ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.	369
65.	Кахович Ю. А., Гаркуша Е. В., Пичко А. С. БЕНЧМАРКИНГ КАЧЕСТВА ПРОДУКТОВ И ПРОЦЕССОВ.	373
66.	Колодіна Л. С., Бабак Д. Ю. ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ОДИНИЦІ У СКЛАДІ ПОЛЬСЬКОГО МОЛОДІЖНОГО ЖАРГОНУ.	382
67.	Комаров В. О., Сендецький М. М., Сащук С. І., Анохін О. О. ДО ПИТАННЯ КОНТРОЛЮ ТЕХНІЧНОГО СТАНУ ТА ВИЗНАЧЕННЯ НЕСУЧОЇ ЗДАТНОСТІ КОНСОЛЬНО ЗАКРІПЛЕНИХ КОНСТРУКЦІЙ ПЛАНЕРА ЛІТАЛЬНОГО АПАРАТУ.	388
68.	Корнієнко А. Ю. ІНСТИТУТ ПРЕЗИДЕНТСТВА В США.	398
69.	Котова А. В. ПОКАЗНИКИ ПАМ'ЯТІ ТА УВАГИ У ДІТЕЙ ШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ РІЗНИМ ЧАСОМ СЕНСОМОТОРНОЇ РЕАКЦІЇ.	401
70.	Криськів М. Й. МЕТОДИКА ОПРАЦЮВАННЯ СЛОВОПОРЯДКУ ГОЛОВНИХ І ДРУГОРЯДНИХ ЧЛЕНІВ У РЕЧЕННІ ЯК ОСНОВНІЙ СИНТАКСИЧНІЙ ОДИНИЦІ МОВИ.	408
71.	Лиско А. І. ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ ЩАСТЯ В АФОРИСТИЧНИХ ВИСЛОВАХ.	418
72.	Майбородіна Д. Д. АНАЛІЗ ПОКАЗНИКІВ ОКСИДАНТНО-ПРООКСИДАНТНОГО ГОМЕОСТАЗУ У ХВОРИХ НА ГЕНЕРАЛІЗОВАНІ ЗАХВОРЮВАННЯ ПАРОДОНТА НА ТЛІ ОЖИРІННЯ.	423

МЕТОДИКА ОПРАЦЮВАННЯ СЛОВОПОРЯДКУ ГОЛОВНИХ І ДРУГОРЯДНИХ ЧЛЕНІВ У РЕЧЕННІ ЯК ОСНОВНІЙ СИНТАКСИЧНІЙ ОДИНИЦІ МОВИ

Криськів Мирослава Йосипівна

кандидат педагогічних наук, викладач

Тернопільський національний педагогічний університет

імені Володимира Гнатюка

м. Тернопіль, Україна

Анотація. У статті представлено матеріал, що стосується порядку слів у реченні, розкрито поняття прямого і зворотного словопорядку в реченні і тексті. Наведено зразки вправ щодо вивчення видів порядку слів у реченні та рекомендації стосовно подолання труднощів у практичному оволодінні виразовими можливостями словопорядку. Це допоможе учням правильно оформлювати речення, забезпечуючи цим вироблення умінь і навичок визначати будову й значення синтаксичних конструкцій на уроках української мови.

Ключові слова: порядок слів у реченні, прямий порядок слів, зворотний порядок слів (інверсія), складне синтаксичне ціле (ССЦ).

Значення української мови як навчального предмета в середній школі впливає з її суспільних функцій. Маючи статус державної мови, вона є засобом міжособистісного і міжнаціонального спілкування, єднання громадян України в суспільно-історичну спільноту – народ; скарбницю знань, культурних надбань нації і людства, джерелом і засобом передачі набутого життєвого досвіду.

Синтаксис і морфологія найповніше виявляють ознаки мови як цілісної системи. Під час вивчення морфологічних категорій обов'язково враховуються синтаксичні ознаки, а вони зумовлюються певними морфологічними

властивостями. Засоби кожного мовного рівня набувають повноти свого значення тільки в найменшій комунікативній одиниці (реченні), що є об'єктом вивчення синтаксису. Звідси його важлива роль у формуванні комунікативних умінь і навичок школярів. На думку К. Плиско, «синтаксичний рівень є основою для вивчення функціональної значущості мовних одиниць усіх рівнів, вивчення синтаксису створює умови для засвоєння норм літературної мови, розвитку логічного мислення й мовлення учнів, формування пунктуаційної грамотності та навичок виразного читання» [3, с. 63]. «Саме синтаксис допомагає зрозуміти комунікативну функцію мови й шляхи її здійснення» [1, с. 3].

Дослідження методики викладання порядку слів у шкільному курсі рідної мови є актуальним питанням методики викладання української мови. Важливим є також дослідження методики викладання і самого синтаксису, а на основі цього – вироблення і застосування досконалих методів і прийомів для вивчення української мови в сучасній школі. Пропонованою нами методикою передбачається п'ять етапів навчання синтаксису: практичне ознайомлення з синтаксичними поняттями в початковій школі; пропедевтичне вивчення синтаксису в 5 класі; поглиблення знань з синтаксису в процесі засвоєння морфології; систематичний курс синтаксису; удосконалення комунікативних умінь і навичок учнів старшої школи на основі узагальнення відомостей про синтаксис української мови. Оскільки речення є основною синтаксичною одиницею мови, то, відповідно до вище сказаного, й ознайомлення з порядком слів здійснюється поетапно.

На стадії практичного ознайомлення з реченням учні 1-го класу складають речення за даною вчителем темою або за змістом малюнка, виділяють речення з усного мовлення, одночасно засвоюють, що речення складається зі слів, мають бути розташовані у логічній послідовності. Читаючи за букварем, учні усвідомлюють, що перше слово в реченні пишеться з великої букви і вказує, переважно, на особу, предмет чи явище, а далі – на дію, що в кінці речення ставиться крапка. Підручник з граматики і правопису вміщує

чимало вправ, у яких учням пропонується поділити на речення невеликі оповідання, вказати початок і кінець кожного речення, визначити їх кількість в оповіданні.

Наявність у реченні підмета і присудка – характерні ознаки речення. Ознайомившись із термінами «головні члени речення», «підмет», «присудок», «другорядні члени речення», діти вчаться знаходити підмет незалежно від місця, яке він займає у реченні; усвідомлюють, на які питання може відповідати присудок; як співвідносяться ці головні члени у реченні. Розбір прикладів допомагає учням зрозуміти, що підмет і присудок у двоскладному реченні рівноправні, залежні один від одного члени речення, займають відповідну синтаксичну позицію.

Обов'язковим елементом речення є інтонація, тому вчитель повинен постійно працювати над розвитком в учнів уміння чути й відтворювати інтонацію розповідного, питального та окличного речень. Дітей навчають читати розповідні речення спокійним тоном, з обов'язковим зниженням його в кінці речення, а також з невеликою паузою в середині, якщо речення поширене. Питальні речення навчають читати також з інтонацією закінченості, але із сильним підвищенням голосу на слові, яке містить у собі запитання. Окличні речення вчать вимовляти високим тоном, причому найвищим тоном виділяють слово, яким висловлюється почуття. Важливу роль тут відіграє порядок слів, який створює певну смислову та емоційну атмосферу у прочитанні того чи іншого речення, адже логічний наголос нерідко падає саме на підмет або присудок, які стоять на початку чи в кінці речення і підсилюють звучання цілого виразу.

Вивчення систематичного курсу синтаксису відбувається у 7-9 класах, що дозволяє не тільки систематизувати знання про речення, набуті в 1-6 класах, але й поглибити поняття про різні сторони речення, а саме: відмінність речення від словосполучення, засоби зв'язку слів у словосполученні та реченні, способи вираження головних і другорядних членів, ускладнення речень однорідними членами речення, звертаннями, відокремленими членами речення, вставними і

вставленими словами, речення з прямою мовою, що переривається словами автора, класифікація складних речень та їх структура і значення.

Головне – саме в 7 класі вивчається окремо і ґрунтовно тема «Порядок слів у реченні». В цей період учні узагальнюють всі набуті у попередніх класах відомості про словорозташування головних і другорядних членів у реченні. Зокрема, вивчаючи, наприклад, у 5-6 класах морфологію, вчитель мав би звернути увагу на те, що зазвичай підмет (іменник) стоїть перед присудком (дієсловом), означення (прикметник) – теж перед підметом (іменником), що обставина (прислівник, числівник) може займати у реченні будь-яке місце. Морфологія, як бачимо, тісно взаємодіє з синтаксисом. Подаючи ці знання з окремих тем, вчитель здійснює пропедевтику курсу щодо вивчення порядку слів у реченні.

Таким чином, у 7 класі школярі дізнаються про те, що словорозташування у реченні є вільним, тобто таким, коли члени речення не мають свого постійного фіксованого місця; про те, що один порядок слів ми сприймаємо як звичайний, а другий – як незвичайний. Учні зафіксують у пам'яті, що природній порядок слів називається прямим, а інший зворотним або інверсією, яка виникає при порушенні прямого порядку слів з метою виділення тих чи інших членів речення. Також вчитель наголошує, що при прямому порядку підмет стоїть перед присудком, означення – перед означуваним словом, додаток – після слова, від якого він залежить, а обставини можуть займати різні місця, зважаючи на своє значення і спосіб вираження. Вчитель пояснює дітям, що в реченні: *Пресвятеє сонце принесло радість на землю (Т. Шевченко) діє прямий порядок слів; а в реченні: Сонце пресвятеє на землю радість принесло (Т. Шевченко) – інверсія.*

Крім того, опрацьовуючи тему «Порядок слів у реченні», вчитель повинен звернути увагу учнів і на те, що хоч в українській мові за членами речення не закріплюється певне (незмінне) місце, однак зміна порядку слів у реченні інколи приводить до зміни граматичного або стилістичного значення.

Важливе значення у засвоєнні учнями нового матеріалу має також акцентування вчителем на тому, що для чіткого висловлення думки важливу роль відіграє не тільки правильний добір слів, а й правильна їх розстановка, правильне наголошування слів за допомогою логічного наголосу. Наприклад, якщо у повідомленні Завтра відбудеться добродійний концерт наголосити перше слово, то це вказуватиме насамперед на час; якщо ж наголосити слово відбудеться, то це означатиме, що не треба сумніватися в реальності цього заходу і так далі.

Під час опрацювання порядку слів у реченні варто використовувати як теоретичні, так і практичні методи навчання. Для закріплення знань із синтаксису й формування граматичних умінь і навичок застосовують теоретико-практичні методи, що знаходять своє втілення в системі різноманітних тренувальних вправ. Учні або аналізують синтаксичні форми, або замінюють одну форму іншою, або будують ту чи іншу синтаксичну конструкцію. Все це підпорядковується виробленню умінь і навичок визначати будову й значення синтаксичних конструкцій, доцільно вживати їх під час усного чи писемного мовлення. Ці тренувальні вправи варто застосовувати у такій послідовності: учні спочатку знайомляться з готовим текстом, проводять аналіз речень, складають їх схеми, за даними схемами знаходять і записують ті чи інші приклади. Потім вони виконують вправи на видозміну тексту, зокрема перестановку частин речення, поширення його або скорочення. І нарешті – синтаксичне конструювання, тобто складання речень певної структури за даною темою чи схемою, добір синтаксичних синонімів і тому подібне.

Можна використовувати також і синтаксичний розбір речення, зосереджуючи увагу учнів на порядку розташування тих або інших членів речення у певній синтаксичній конструкції. Тобто синтаксичний розбір речення проводять не в повному обсязі, а спрямовують на якусь одну особливість речення. Наприклад, учням пропонується визначати види поданих речень за метою висловлювання, а потім записати речення трьома групами, ставлячи, де

потрібно, коми: 1) звертання на початку речення; 2) у середині; 3) в кінці речення.

Синтаксичний розбір речень у повному обсязі, як це уже зазначалося, вчителеві необхідно підпорядковувати тому, щоб учні самостійно, без підказування, визначали речення за наявністю або відсутністю певної синтаксичної конструкції, для прикладу, прямої мови: **1. Хліборобе, державу трудом возвелич!** (М. Терещенко) — речення без прямої мови. **2. Нині лине до серця нам клич: «Хліборобе, державу трудом возвелич!»** (М. Терещенко) — речення з прямою мовою, яка стоїть після слів автора, тому відокремлюється від них двокрапкою і береться в лапки.

Логічним буде потім визначити, що собою являє пряма мова за метою висловлювання, наприклад: **Хліборобе, державу трудом возвелич!** — речення спонукальне.

Характеризуючи речення за інтонацією, вчителеві слід наголосити, що потрібно вказувати на його емоційне забарвлення, окличність і пояснити вживання знака оклику в кінці речення.

Визначаючи кількість граматичних основ у реченні, що аналізується, особливості граматичної основи (**возвелич**), учні під керівництвом вчителя приходять до висновку, що це речення просте односкладне.

Усвідомлюючи характер відношень між членами речення, школярі визначають додаток (**державу**) і обставину (**трудом**).

Визначивши далі, що слово **хлібороб** є звертанням, учні з'ясовують вживання коми в середині речення.

Нарешті, вчитель підводить учнів до того, що речення, яке аналізується, потрібно характеризувати за членуванням на інтонаційно-сміслові частини, а саме: **Хліборобе, / державу / трудом возвелич!**

Таким чином, як окремий метод (як для аналізу порядку слів, так і для аналізу речення загалом) варто використовувати й інтонаційно-смісловий розбір. При цьому речення необхідно розчленувати на інтонаційно-змістові частини і визначити місце пауз, дати характеристику методики опрацювання

кожної частини, знайти в кожній з них слово з логічним наголосом, розповісти про темп вимови частин і виокремити значення цих елементів в правильній побудові слів у реченні, правильного їх взаєморозташування.

Інтонаційно-смісловий розбір може використовуватися як в усній, так і в письмовій формі. Особливо важливий даний розбір тоді, коли ми маємо справу з інверсією.

Методи видозміни мовного матеріалу – це узагальнена назва багатьох тренувальних вправ, які передбачають різноманітні граматичні завдання на синтезування мовного матеріалу. Наприклад, учні перебудовують речення так, щоб звертання стали підметами: *Геологи, розвідуйте надра землі! – Геологи розвідують надра землі*; або подані речення з прямою мовою замінюють на речення з непрямою: «*Чому не спиш, доню?*» — *питає мати (М. Коцюбинський) – Мати питає доню, чому вона не спить*. Відповідно до цього змінюється порядок слів.

Різновидом тренувальних вправ, що передбачають синтезування мовних фактів, є поширення речення, зокрема доповнення його другорядними членами, залежними від підмета чи присудка словами, однорідними членами. На основі цього вчитель дає учням наступне завдання: визначити місце кожного члена у наявному реченні, з'ясувати порядок слів, виявити можливі зміни при поширенні речення у його значеннєвому відтінку. «Безпомилково визначити головні члени речення учні зможуть за умови, якщо вони будуть озброєні необхідними знаннями для самостійного аналізу фактів мови» [2, с. 69].

Для подолання труднощів при визначенні другорядних членів речення, зокрема означень і додатків, треба щоб учні враховували не тільки граматичні значення форми, а й характер відношень даного члена речення з іншими, тобто ставити два запитання – граматичне і смислове.

Іноді школярі, визначаючи другорядні члени речення, намагаються розчленувати синтаксично нерозкладні словосполучення, наприклад: *У двадцяті роки виходить нова збірка віршів поета*. Міркування учня: – *Виходить* коли? – *У роки*. – *У роки* які? – *Двадцяті* – є порушенням смислової

цілісності члена речення: – *Виходить* коли? У *двадцяті роки*. Ось чому вчитель повинен добирати для аналізу й такі речення, де член речення виражається не одним повнозначним словом, а двома, трьома і більше синтаксемами.

Вивчаючи тему «Порядок слів у реченні», вчитель зобов'язаний не тільки подати новий матеріал у зрозумілій, доступній для учнів формі, але й одночасно подолати «прогалини» у знаннях школярів щодо засвоєння окремих тем граматики. Під час опрацювання теми про порядок слів виправдовують себе також ті тренувальні вправи, які передбачають застосування різних умовних позначень, а також схем. Наприклад, учні знаходять у тексті речення, яке відповідає поданій схемі, або складають чи добирають речення за вказаною схемою, будують схеми тих чи інших речень.

У використанні символів для побудови схем треба дотримуватись послідовності й наступності. Доцільно, щоб символіка для побудови схем асоціювалася з тим, що відтворюється в схемі. Постійність умовних позначень створює необхідні умови для того, щоб учні не тільки правильно розуміли зображене в схемі, але й могли самостійно правильно скласти схему, відображаючи в ній особливості структури речення, його інтонаційні ознаки, пунктуаційне оформлення.

За своїм призначенням схеми можуть бути такі, що допомагають усвідомити структуру речення, осмислити зв'язок слів у ньому. Наприклад: *Перший сніг на Прикарпатті заглушив осінь* (П. Воронько). Це речення можна подати у вигляді схеми, де цифри вказують на послідовність членів речення:

Схеми застосовують і для того, щоб розібратися у будові речення, визначити порядок слів у ньому. Наприклад, учні розглядають три схеми, що характеризують місце звертання в них, а потім виразно читають подані речення і визначають, якій схемі відповідає кожне з них.

Необхідно повніше використовувати ті засоби наочності, що подаються в підручнику, зокрема зразки виконання тих чи інших завдань. До процесу

вивчення порядку слів у реченні, та й взагалі усього синтаксису, слід залучити також звукотехнічні засоби і проєкційну апаратуру. Наприклад, коли вчитель пояснює учням про те, що таке логічний наголос і яке його значення в реченні, він може використати записаний на аудіокасету матеріал, який би ілюстрував різноманітність наголосу у реченні, а відповідно, звертав увагу слухачів на те, як змінюється зміст речень із зміною логічного наголосу на словах.

Щодо проєкційної апаратури, то тут основну роль повинні відігравати комп'ютер. Використати такий засіб навчання, як ноутбук, учитель може тоді, коли, наприклад, подає уривок з тексту (5-7 речень) і пропонує учням з'ясувати не лише порядок слів у ньому, а й визначити тему і рему спроектованого (у 9 класі).

Знання основних позицій головних і другорядних членів речення потрібні для того, щоб правильно логічно наголошувати їх, робити синтаксичний аналіз, членувати на словосполучення, а також для правильної побудови речення.

Крім того, вчителю під час опрацювання теми про порядок слів необхідно навчити учнів добирати з ряду можливих словорозташувань такі, які б давали змогу чітко й виразно висловлювати власні думки, а при необхідності, надавати їм експресивного забарвлення. Тому, вчитель повинен прищепити учням навички вміло користуватися в мовній практиці порядком слів як стилістичним засобом виразності. Найкраще це можна показати школярам на прикладі інверсії головних та другорядних членів речення і тим самим систематизувати знання учнів про те, яким стилістичним завданням служить інверсія, запропонувавши виконання наступних вправ.

Вправа. Визначте, з якою метою використовується інверсія головних членів речення у поданих реченнях?

1. Надійшла весна весела, закипіли в праці села, розшумілися лани (*М. Рильський*). 2. Із далеких країн повернулись пташки, задзвеніли в пахучому гаю (*П. Грабовський*). 3. Зацвіли вже липи й щедро ллють навколо аромат солодкий (*В. Сосюра*). 4. Знову цвітуть каштани (*А. Малишко*).

Після колективного коментування речень вчитель може зробити підсумок, що інверсія підмета: а) є засобом логічного акцентування його; б) може бути зумовлена логічним наголошенням присудка; в) використовується для ритмізації, посилення емоційного впливу.

Головне завдання вчителя-філолога полягає в тому, щоб, з одного боку, закріпити у пам'яті школярів подані знання, а з іншого – виробити стійкі вміння і навички використовувати наступний матеріал у своїй практичній роботі. Для цього вчителю знадобиться детальніше озброїти учнів відомостями про прямий і зворотний порядок головних і другорядних членів у реченні. Він може подати ці відомості у формі стислої лекції, наочно підтверджуючи кожен свою тезу заздалегідь написаними на дошці прикладами, а також запропонувати учням записати в зошити опорний план-конспект.

Таким чином, використовуючи різні методи, прийоми і засоби навчання, вчитель має спрямувати свою роботу на те, щоб дати учням ґрунтовні знання про порядок слів у реченні, його місце і значення у синтаксично-стилістичній системі сучасної української літературної мови. Робота вчителя-філолога над методикою викладання української мови має бути спрямована на те, щоб подати учням певну чітку систему знань, сформувати уміння і навички правильно будувати речення при вивченні й закріпленні знань з теми «Порядок слів у реченні».

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Донченко Т. До проблеми методів навчання української мови. *Українська мова і література в школі*. 2005. №7. С. 2-5.
2. Мельничайко О. І. Наступність між початковими і середніми класами у вивченні синтаксичних тем. *Українська мова і література в школі*. 1978. № 8. С. 68-72.
3. Плиско К. М. Теорія і методика навчання української мови в середній школі. 2-ге вид, перероб. і доп. Харків: ХДПУ, 2003. 193 с.